

Organizarea habitatului tradițional în zona Călimănești

Ionuț Gabriel Dumitrescu*

Keywords: *settlement, wood, architecture, home.*

Abstract: *Organization of the traditional habitat in Călimănești area. Calimanesti city is located in the northeastern part of Valcea county, on Olt Valley, in the small Carpathian depression Jiblea. His components places are located on both sides of the river Olt, at 260 meters altitude. It has a mild climate, alpine, very favorable to balnear activities.*

În anul 1927, localitatea Călimănești a primit statutul de oraș, în componența sa intrând un număr de 6 localități: Călimănești (reședința orașului), Căciulata, Seaca (pe malul drept al Oltului), Jiblea Nouă, Jiblea Veche și Păușa (pe malul stâng al Oltului).

Oltul, în defileul Coziei, a creat vestitele „Cârlige”, iar la sud de zona muntoasă, chiar la poalele acesteia, se află depresiunea subcarpatică Jiblea-Berislăvești care a constituit un adăpost izolat, dar sigur, foarte prielnic pentru stabilirea și dezvoltarea unor vechi așezări.

Termenul așezare este o formațiune și o categorie teritorială tradițională complexă, determinată de coordonate geografice istorice, social-economice, etnice, administrative, religioase. Componentele așezării sunt vatra și moșia, cu alte cuvinte intra și extravilanul, la care se adaugă populația, elementul datorită căruia vatra și moșia sunt într-o permanentă și dinamică relație. În cadrul celor trei unități inseparabile (locuință, gospodărie, așezare, reductibile la rândul lor la celule indivizibile), s-a creat întreaga civilizație și cultură a unui popor. Fără ele nu poate fi conceput modul de viață al unei comunități¹.

Una din trăsăturile caracteristice ale județului Vâlcea constă în faptul că așezările omenești s-au dezvoltat extrem de bine în condițiile de relief. În zona de contact cu muntele, așezările s-au dezvoltat îndeosebi în depresiunile ce se înșiră de la est la vest, în partea de miazănoapte a județului (Loviște, Jiblea, Berislăvești, Muereasca, Dobriceni, Zmeură, Horezu), iar spre sud cu precădere pe cursul văilor ce au direcția nord-sud (Govora, Otăsău, Bistrița, Luncavățul, Cerna, Tărăia, Oltețu). Această concentrare a populației în depresiunile subcarpatice și pe cursul râurilor este specifică pentru configurația etnografică a zonei².

O arie sau subzonă etnografică, individualizată prin arhitectura construcțiilor, prin interiorul locuinței, prin produsele meșteșugărești, este partea nordică a Vâlcii,

* **Ionuț Gabriel Dumitrescu**, doctor, șef secție Etnografie, Muzeul Județean Aurelian Sacerdoțeanu Vâlcea, e-mail: ionut_gabriel1981@yahoo.com.

¹ Budiș 2004, p. 22.

² Stoica *et al.* 1972, p. 7.

ce se întinde pe șirul așezărilor din depresiuni de la Călimănești-Muereasca până la Horezu-Stroești³.

Activitățile tradiționale ale localnicilor din zona Călimănești sunt: cultivarea pământului (pomicultura, cultura cerealelor și a cartofului pe suprafețe mici), creșterea animalelor, exploatarea și prelucrarea lemnului. În vechime, o importanță deosebită o aveau vânătoarea, pescuitul și adunatul aurului din prundul Oltului (activitate practică, în general, de ȧiganii robi ai mănăstirii Cozia). Pe lângă acestea, mai trebuie amintită viticultura, o dovadă grăitoare în acest sens fiind existența unui deal al „Viilor”.

Ȧinând seama de tipul predominant al activității economice reflectată și în structura ocupațională a locuitorilor, modul de folosire a terenului agricol și gradul de îmbinare a funcțiilor economice, deosebim în zona Călimănești următoarele tipuri de așezări rurale: așezări cu funcții mixte pastoral-agricole și așezări specializate în diferite meșteșuguri.

Prima mențiune documentară a Călimăneștiului o găsim în condica mănăstirii Cozia la 20 mai 1388, când voievodul Mircea cel Bătrân, domnul Ȧării Românești, dăruiește mănăstirii Cozia, între altele, și „locul numit Călimănești pe Olt”, fost al lui Nan Udobă, unde călimăneștenii „erau slobozi de toate dările și muncile domniei mele”⁴.

Satele Jiblea și Seaca sunt atestate pentru prima dată la 12 decembrie 1424, într-un hrisov emis de domnitorul Ȧării Românești, Dan al II-lea, prin care voievodul întărește mănăstirii Cozia mai multe privilegii și sate, printre care și cele două⁵. În satul Jiblea viticultura se practica din vechime. Printr-un hrisov emis la 11 august 1638 în timpul domniei lui Matei Basarab, se acorda mănăstirii Cozia vinăriciul din Jiblea de la „tot omul”⁶.

Cea dintâi descriere a zonei datează din 1520 și aparține conducătorului comunității de la muntele Athos, Gavriil Protul, care, vizitând Cozia, arată că este „plină de toate bunătățile cu munți mari și cu văi, îngrădită și ocolită de un râu mare și izvoare mari și multe împrejurul ei. Și are toată hrana călugărească, poieni și livezi, nuci și alți pomi roditori fără număr, vii și grădini și acolo cură piatră pucioasă și tot pământul împrejurul ei este pământ roditor, care și noi am văzut cu ochii noștri acel loc și i-am zis pământul făgăduit”⁷.

Se presupune că așezarea cunoscută din vechime sub numele de Călimănești s-a întemeiat în secolele 5-6 d.Hr., când vechea obște sătească daco-romană ce se întindea pe malurile Oltului și pe dealurile de la poalele Coziei s-a destrămat prin împărțirea ei între oamenii de vază ai vechii obști – Căliman, Șerban, Stoica și Bogdan. Astfel, de la numele lui Căliman a rezultat așezarea cunoscută în zilele noastre sub numele de Călimănești⁸.

³ Stoica *et al.* 1972, p. 15.

⁴ Mămularu 1983, p. 167.

⁵ Petrescu 2007, p. 221.

⁶ Petrescu 2007, p. 221.

⁷ Petrescu 2007, p. 221.

⁸ Iordan 1963, p. 71.

O legendă locală spune că, pe locul unde se află astăzi Căciulata, era odinioară o băltoacă alimentată permanent de un izvor. Pe lângă locul respectiv treceau nepăsători păstorii cu turmele lor. După un timp, unul dintre ei, pe nume Căciulă, a observat că celor mai bătrâne dintre oile sale le plăcea să stea în băltoacă și începeau cu vremea să calce mai vioi. Descoperind miracolul, ciobanul s-a scăldat și el de câteva ori, înzdrăvenindu-se de dorul de șale. Acesta a dat de știre și altora despre minunile pe care le face băltoaca pe care ei nu o luaseră în seamă până atunci. De aici, spune legenda, se trage numele așezării Căciulata⁹.

Toponimul Căciulata poate fi dat de natura terenului și indică un vârf acoperit cu negură, eventual cu vegetație, care evocă imaginea unui cap de om cu căciulă¹⁰.

La Bivolari exista în vechime o crescătorie de bivoli al cărei scop era probabil acela de a hrăni oștirile în timp de război. Bivolari se numeau crescătorii, păzitorii acestor cirezi de bivoli, termen care a dat toponimul istoric Bivolari și care s-a păstrat până în zilele noastre.

Toponimul Cozia este de origine botanică și se datorează faptului că, în zona în care a fost construită mănăstirea, erau pe vremuri o mulțime de nuci. În primul hrisov de danie al lui Mircea cel Bătrân, din 20 mai 1388, avem sintagma „la locul numit Călimănești, pe Olt”, iar într-un alt act „la locul numit Nucet, pe Olt, adică Cozia”. Termenul „coz” este de origine peceneg-cumană și înseamnă nucă. Schimbarea numelui de Nucet în Cozia se datorează faptului că mai exista, în aceeași vreme, încă un locaș cu numele Nucet în Dâmbovița¹¹.

Seaca are la origine termenul „sec”. În cazul de față, toponimul indică un pârlăiș, o vale seacă, iar toponimul Păușa are la bază antroponimul Păușa, femininul antroponimului masculin Păuș, întâlnit în documentele medievale. Femininul Păușa poate fi și un antroponim masculin¹².

Toponimele Jiblea Nouă și Jiblea Veche au la origine antroponimul masculin Jiblea, Jiblă. Termenii adăugați antroponimului indică faptul că cele două așezări s-au format la distanțe mari de timp una de cealaltă. Jiblea Nouă s-a format prin roirea unei familii sau a unui grup de familii din vechiul sat Jiblea. După întemeierea noii așezări, satul lor s-a numit Jiblea Nouă, iar satul de baștină Jiblea Veche, pentru a le putea distinge. Aceasta indică faptul că, pe măsură ce vatra de sat cunoaște un spor demografic, o suprapopulare, în raport cu posibilitățile de trai, are loc un fenomen de roire în același hotar al satului¹³.

Așezarea caselor la linie a constituit una dintre preocupările majore ale autorităților din Țara Românească după adoptarea Regulamentului Organic. Autoritățile doreau să îi convingă pe țărani să își clădească casele în cazul înnoirii, dar mai ales al construirii lor din nou, mai cu îngrijire, mai frumoase la vedere, mai de odihnă și pe linie dreaptă, cu ulițe largi pe mijloc¹⁴. Măsura se referea la casele țărănești, atât ale clăcașilor, cât și ale moșnenilor. La 2 ianuarie 1837, Deodosiu,

⁹ Petrescu 2007, p. 222.

¹⁰ Iordan 1963, p. 78.

¹¹ Giurescu 1976, p. 27.

¹² Iordan 1963, p. 84.

¹³ Iordache 1974, p. 294.

¹⁴ Corfus 1969, p. 280.

arendașul moșiei Jiblea răspunde Subcârmuirii de Aref (din care făcea parte satul Jiblea la acea dată) că se va conforma poruncii privind așezarea caselor la linie¹⁵. Tot el raporta că, până când nu va lua Mănăstirea dezlegare de la Marea Logofetie Bisericească, nu va permite clăcașilor să taie lemne pentru mutarea caselor la linie: „am și dat de știre satelor a nu îndrăzni să taie cel mai mic lemn până ni să va porunci de al doilea de Mănăstire”¹⁶. La 15 ianuarie 1837, Mănăstirea Cozia scrie arendașului Deodosie să alcătuiască listă cu numele fiecărui clăcaș și cu materialele lemnoase necesare¹⁷. Planul de sistematizare a satelor a continuat până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Cele mai multe sate din Vâlcea se găsesc pe văile râurilor, unde trecerea dintr-un sat în altul se face aproape pe nesimțite. În acest sens, Oltul, și toți afluenții lui constituie cel mai clar exemplu. La fel și la contactul dintre Subcarpați și rama muntoasă, cum este și cazul Călimăneștiului, satele formează un lanț aproape neîntrerupt, accentuând parcă și mai mult linia dintre cele două unități geografice. Relieful accidentat al Vâlciei a făcut ca așezarea satelor să fie variată. Din acest punct de vedere satele vâlcene sunt de trei feluri: sate de vale, sate de coastă și sate de creastă. În zona Călimănești întâlnim sate de vale, cu case înșirate pe malul apei sau pe prima terasă foarte joasă, și sate de creastă, cu case înșirate de-a lungul drumului ce merge pe creasta dealului.

Considerând structura și planul satului drept criterii fundamentale în stabilirea tipurilor morfo-structurale, observăm că așezările din zona Călimănești sunt de tip răsărit. Satul răsărit este tipul de sat cel mai răspândit în Vâlcea, caracteristic zonei colinare, în care păduri de fag și de stejar alternează cu livezi de pomi și viță de vie, în proporții ce definesc o economie pomi-viticolă cu teren arabil pe suprafețe reduse. Este tipul de sat caracteristic ocupațiilor mixte. Satele răsărite au o rețea întinsă de ulițe în lungul cărora sunt dispuse gospodăriile, între care se găsesc grădini cu pomi sau terenuri arabile cultivate cu porumb, legume etc. Densitatea gospodăriilor este mai mare, în vetrele inițiale ale satelor, devenite centrul lor, și scade spre margini. Structura satului în forma cea mai tipică se prezintă cu gospodăria în majoritate aliniată la ulițe. Proprietatea este divizată între hotar și vatra satului.

Gospodăria

Gospodăria este definită ca o unitate social-teritorială formată dintr-un complex de construcții (case și construcțiile anexe) ridicate în cadrul unui spațiu delimitat – curtea și grădina ce aparțin unei familii care locuiește și folosește în comun bunurile agonisite¹⁸ sau ca ansamblul arhitectural compus din casă și toate clădirile anexe grupate la un loc în cadrul unei curți¹⁹.

Gospodăria tradițională din zona Călimănești cuprinde, pe lângă locuințe, o serie de anexe necesare pentru adăpostirea animalelor, a uneltelor, a atelajelor și a

¹⁵ Novac 2006, p. 297.

¹⁶ Novac 2006, p. 298.

¹⁷ Novac 2006, p. 300.

¹⁸ Toșa 1986, p. 347.

¹⁹ Ionescu 1981, p. 65.

lemnelor, pentru păstrarea alimentelor și pentru pregătirea hranei; în plus, gospodăria cuprinde sistemul de împrejmuire și sursele de apă. Orientarea casei este determinată, în primul rând, de soare, fațada fiind orientată, în general, spre sud și, uneori, spre răsărit, în acest din urmă caz șoseaua fiind elementul principal de determinare a orientării casei.

Cel mai important adăpost pentru animale este grajdul, de diferite tipuri, de la cel mai vechi, din bârne de lemn, până la cel din zidărie uscată, cu fânărie sus construită din grinzi rare, în formă de x-uri, pentru aerisirea fânului. Lateralele sau spatele adăpostesc, sub prelungirile acoperișului, butoaie și buți pentru fermentarea prunelor. Grajdul cu fânărie apare la majoritatea gospodăriilor. Marea frecvență a grajdului subliniază rolul important ce l-a avut creșterea animalelor chiar în acele gospodării care nu au caracter agricol și nici pastoral și a căror principală sursă de venit o formează vinderea de produse pomicole. Privite din punctul de vedere al materialului și al tehnicii de construcție, grajdurile sunt de mai multe tipuri:

- grajd vechi de bârne lungi, încheiate „stânește”;
- grajd de bârne scurte prinse în amnare;
- grajd din scânduri groase, verticale, prinse pe schelete de grinzi;
- grajd din paiantă – schelet de grinzi și cărămidă;
- grajd de cărămidă.

După felul cum este împărțit, grajdul poate fi:

- cu o singură încăpere;
- cu două încăperi alăturate;
- cu două încăperi și slon deschis între ele pentru unelte agricole și car.

În fiecare gospodărie exista și un coteț pentru păsări și o cocină sau coteț pentru porci. Cotețul pentru păsări era alcătuit din patru pari bătuți în pământ și câteva scânduri așezate vertical, care formau o mică încăpere patulateră, prevăzută cu șită de lemn în față, servind ca adăpost pentru găini sau rațe. În multe cazuri cotețul avea dublă funcționalitate: la parter era adăpostit porcul, iar la etaj păsările.

Nelipsite din nicio gospodărie din zonă, bucătăriile de vară, denumite cunii, au o vechime apreciabilă. Cunia se prezintă sub forma unei încăperi construite din bârne. Ea putea fi amplasată în spatele curții, în prelungirea casei sau paralel cu ea. Uneori, alături de bucătărie, unde se putea și locui, se construia o magazie pentru depozitarea produselor alimentare, având, deci, funcție de cămară.

Anexele destinate adăpostirii lemnului pentru foc poartă denumirea de polate. Ele sunt amplasate fie în prelungirea grajdului, fie în spatele casei. În unele cazuri polata este o construcție separată.

Cea mai puternică tradiție a păstrării vinului la pivnițele de pe dealurile cu vii s-a conservat în nordul Olteniei. Mai cu seamă în satele de moșneni din Mehedinți, Gorj și Vâlcea, până către Primul Război Mondial, pivnițele de pe dealuri alcătuiau o așa-zisă așezare cu case izolate²⁰. Pivnița, numită în zona Călimănești hodaie sau odaie, se întâlnea, cu precădere, pe Valea Roștei și în Dealul Viilor. Acestea se lucrau din bârne masive și cioplite cu securea; aveau drept temelie piatra de râu sau trunchiuri de copaci. Intrarea în hodaie se făcea printr-o ușă cu țâțână obținută

²⁰ Petrescu, Mironescu 1967-1968, p. 287.

dintr-o blană masivă. Pereții se terminau la partea lor superioară cu o cunună de bârne care forma baza de susținere a șarpantei acoperișului. Odăile nu aveau pod, iar fumul din vatra liberă ieșea de sub acoperiș. Unele odăi aveau sobă cu plită sau cu olane²¹.

Funcționalitatea era și ea aproape aceeași ca pentru întreg arealul vâlcean: prelucrarea strugurilor și păstrarea instrumentarului viticol și, în cele mai multe cazuri, a vinului. În interiorul odăilor se aflau depozitate vasele. Putina, butia (vas de lemn cu un fund de capacitate mare) și butoiul erau principalele recipiente aflate în inventarul unei odăi. Butoiul și putina erau ridicate pe niște lemne spre a fi ferite de umezeala solului. Tradiția orală păstrează încă vie amintirea vremurilor „ușilor deschise”, când orice trecător străin avea acces la odăi, beneficiind de îngăduința de a bea cât putea, cu condiția să pună cepul sau dopul la loc și să nu provoace stricăciuni. În Vâlcea și Gorj s-a păstrat cel mai bine această uzanță, această lege nescrisă a cinstei și omeniei²².

O tradiție pentru Vâlcea, atestată documentar începând cu secolul al XIX-lea, este fierberea țuicii din prune sau mere. În zona Călimănești, livezile cu prune sau mere sunt foarte răspândite. După ce se coceau, prunele se scuturau cu prăjina, se depozitau în vase mari de lemn, unde fermentau adăpostite sub șopruri sau perdele. Pentru a fi distilate, prunele fermentate erau duse la cazan, instalație amenajată sub construcții ușoare numite poverne. Gospodarii din zona Călimănești ridicau aceste poverne în apropierea surselor de apă. Povarna era, de ele mai multe ori, o construcție simplă: patru pari înfiți în pământ cu un acoperiș de șită într-o apă.

Sursele de apă potabilă din vatra satului erau construite spre șosea, cu posibilități de alimentare din drum prin practicarea unei porțițe sau a unui pârleaz. În decursul timpului s-au cristalizat trei tipuri de asemenea construcții, și anume: știubeiul simplu, știubeiul cu cumpănă și fântânile cu roată. Inconvenientul știubeiului rezultă din faptul că întreaga construcție nu poate fi acoperită. Astfel, au apărut fântânile cu roată, de dimensiuni mai mici, care puteau fi construite sub acoperiș. Acest tip de instalație pentru scos apa este alcătuit din „zăcătoare” și două furci din stejar prin care trece un ax pe care culisează un lanț cu una sau două găleți. Acționarea axului se face cu ajutorul unei roți.

Materialul de construcție utilizat cu preponderență pentru ridicarea anexelor gospodărești era lemnul, mai ales sub formă de bârne. De altfel, există o strânsă corelație între materialul de construcție și mediul ambiental, cu formele specifice de relief, dar și cu bogățiile naturale. Este cât se poate de firesc ca în această zonă, o regiune cu păduri și arboret din abundență, să predominie lemnul.

Împrejmuirea gospodăriilor din Călimănești a fost realizată, în timp, din diferite materiale și în diferite tehnici. S-au folosit gardurile naturale din mărăcini, din nuiele împletite, din uluci de anine și din lați de stejar. Fațadele gospodăriilor erau lucrate îngrijit, gardul – din ulucă – fiind realizat astfel: se înfingeau pari din doi în doi metri, se fixau două rânduri de lați și se bătea uluca vertical; ea era de cele mai multe ori „lucrată” la partea superioară.

²¹ Informator Sinca Vasile, n. 1931, Jiblea Veche.

²² Budiș 2004, p. 70.

Accesul în gospodărie se face prin intermediul porților cu două intrări – pentru oameni și atelaje sau animale. Porțile tradiționale erau construite din lemn de stejar, batanții fiind realizați din blăni masive, dar și din uluci jucate în formă de horă sau redând diferite motive geometrice. Întreaga poartă era acoperită.

Locuința

Element cultural fundamental, nucleu al gospodăriei și spațiu cu funcții multiple pentru satisfacerea nevoilor familiei atât în planul vieții materiale, cât și al celei spirituale, locuința este, în același timp, expresia concepției estetice a țăranului, evidentă în formele arhitecturii și ale organizării interiorului, în strânsă legătură cu valențele utilitare. Cercetătorii din domeniile științelor etnologice folosesc atât termenul locuință, cât și pe cel de casă cu același sens. În cazul termenului de „casă”, limba română nu a păstrat latinescul „domus”, ca de altfel nici celelalte limbi romanice²³. Cuvântul „casă” are încă din latina vulgară înțelesul de „casă” și nu de „colibă”, dar la fel ca în multe alte limbi romanice, are și înțelesul de „încăpere” sau „cameră”²⁴.

Documentată arheologic încă din neolitic, locuința umană construită din lemn și-a diversificat soluțiile de concretizare a formelor, și-a sporit volumele și și-a îmbunătățit planul arhitectural concomitent cu înflorirea civilizației geto-dace și pe durata stăpânirii romane în Dacia. Ea a rămas forma fundamentală de adăpost uman românesc pe durata migrațiilor și în tot cursul epocii feudale. Conservarea atât de îndelungată a casei de lemn – bineînțeles, cu transformările operate mai cu seamă în planul arhitectural, în volume, în linii și în forme, dar fără a viza esența tipului arhitectural – reprezintă și ea o dovadă a continuității, a evoluției firești a românilor în limitele aceluiași teritoriu²⁵.

Arhitectura locuinței țărănești din zonă se încadrează în ansamblul peisajului vâlcean ca o manifestare plenară a arhitecturii lemnului. Zonele de sub munte au dezvoltat o arhitectură a lemnului, după cum cele mai sărace în acest material au desăvârșit una a paiantei sau a cărămidei. Conform unei statistici realizată în anul 1912²⁶, în Vâlcea, la acea vreme, 87% dintre case aveau pereții din lemn.

Lemnul de construcție trebuia să aibă o umiditate optimă de 15% din greutatea lui. Dacă umiditatea depășea 20%, se puteau produce uscări ulterioare care duceau la deformări ale construcției²⁷. Locuitorii din depresiunea Jiblea cunoșteau nu numai vârsta, ci și timpul când trebuie tăiați copacii. Astfel, lunile de toamnă târzie și de iarnă erau preferate, deoarece copacii conțin atunci mai puțină sevă. Lemnul cel mai bun și mai rezistent era cel de pe vârful dealurilor, deoarece copacul crescut în pământ bun, gras, are lemnul mai moale.

Construcția casei de lemn parcurge trei momente principale legate de cele trei elemente constructive distincte: temelia, corpul casei, acoperișul. Piatra era folosită pe scară foarte largă la construirea temeliiilor și a soclurilor. Rostul lor era de a

²³ Stan 1964, p. 141.

²⁴ Avram 2004, p. 17.

²⁵ Iordache 1996, p. 79.

²⁶ Colescu 1920, p. 19.

²⁷ Mureșanu 1975, p. 81.

înălța talpa casei de la sol și de a feri construcția de umezeala pământului. Peretele interior al casei, de care se alipește vatra, era tot din piatră, cu scopul de a feri casa de incendiu.

Pe temelie se așezau tălpile de lemn, piese masive, construite din lemn de stejar, iar peste acestea corpul casei. Pereții erau construiți din bârne de lemn așezate orizontal. Pe lângă rolul lor de elemente esențiale de susținere a tavanului și al întregului acoperiș al casei, pereții îndeplinesc în construcție și funcția de a limita, de a separa și de a proteja contra intemperiilor un spațiu determinat, destinat să satisfacă anume cerințe ale unui program dinainte stabilit²⁸.

O caracteristică a caselor din Vâlcea și, implicit, a celor din depresiunea Jiblea, este aceea că, în majoritate, erau tencuite și văruiate. Tencuirea caselor se făcea prin baterea în prealabil a unor nuiele de alun, de salcie sau șipci de brad. Pentru ca să prindă „se mușca” bârna sau se băteau niște pene de lemn. În interior se grătăreau cu nuiele de salcie sau de alun, se lipea cu pământ, iar apoi se văruiua.

Forma acoperișului era aceea în patru ape, cu diferite înclinații ale pantei. Învelitorile erau realizate din șindrilă. Aceasta se bătea prin așezarea a trei bucăți de șindrilă una peste alta la un sfert din lățime. Șindrila sau șita se făcea din lemn de brad sau fag și avea lungimea cuprinsă între 60-75 cm, iar lățimea între 6-12 cm. Cu ajutorul cuțitoaiei, o lamă dreaptă din oțel, cu două mânere de lemn, meșterii din zonă trăgeau, fasonau și creștau șindrila. Șindrila se fixa pe casă cu ajutorul cuielor de lemn, dar, treptat s-a trecut la utilizarea cuielor de fier făcute de fierari, cu capul în floare dreptunghiulară. Pe apa din față a acoperișului se ridicau, de multe ori, cășițe, locuri libere adăpostite sub câte o mică streășină de șindrilă pe unde ieșea fumul din pod.

Evolutiv, tipologia casei din depresiunea Jiblea cunoaște trecerea de la casa cu o singură încăpere la cea cu două încăperi, tinda și camera de locuit, cu o intrare sau două. Acest tip de casă este cel mai răspândit. La sfârșitul secolului al XIX-lea apare casa cu două camere de locuit (hodaia mare și hodaia mică) cu tindă la mijloc. La toate aceste tipuri de case exista o prispă mărginită cu stâlpi și parmalâc, numită sală de către localnici.

După primul război mondial s-a răspândit, ca material de construcție, cărămida. Trecerea de la casele de lemn la cele de cărămidă s-a făcut prin forme intermediare, cum este așa numita tehnică a „paiantei”. Se construiește întâi un schelet de lemn, din grinzi cioplite, având secțiunea pătrată de 10-20 cm. Grinzile se fixează în talpa casei și, între ele, prin scobituri. În ramele mari ale celor patru pereți se fixează grinzi de întărire dispuse în X-uri. După ce scheletul de lemn este terminat se începe zidirea spațiilor libere cu cărămidă.

Foișorul este unul din elementele ce definesc arhitectura depresiunii Jiblea-Călimănești. Prin numărul mare de exemplare întâlnite, casa cu foișor este o izbită realizare a meșterilor locali. Foișorul nu este o construcție menită numai să apere intrarea casei de intemperii, ci, în primul rând, un spațiu care face legătura între interiorul casei și gospodăria cu acareturile ei, și în care se desfășura o bună parte din viața familiei în anotimpurile cu climă favorabilă. În foișoarele caselor

²⁸ Stoica 1989, p. 63.

erau așezate paturi sau lavițe pentru dormit, dulăpioare sau hambare pentru alimente, scăunele cu vârtelnițe; războiul de țesut era și el, pe timp de vară, instalat tot aici. În felul acesta foișorul apare ca un spațiu locuibil utilizat permanent, fiind, în fond, o încăpere a casei²⁹.

La casele joase foișorul era construit la nivelul tălpilor casei, întotdeauna închis cu parmalâc de scânduri, fiind așezat în stânga casei. La casele înălțate pe soclu, foișorul se află deasupra intrării în pivniță; în partea dreaptă apare și o sală. Multe din casele cu foișor țin seama de peisajul în care sunt construite și au fațada îndreptată spre o vale deschisă sau spre perspectiva munților Cozia.

Mergând pe linia evoluției prin înălțarea soclului până la doi metri, apare casa înaltă. La asemenea case pivnițele sunt boltite, construite din cărămidă, cu mai multe încăperi, de dimensiuni mari. În Jiblea Veche există varianta în care la nivelul inferior se găsesc camere de locuit și pivnițe în fața cărora se află o prispă deschisă. Sala de sus este sprijinită pe stâlpi de lemn sau zidărie. Atât sala de jos, cât și cea de sus sunt închise cu balustrade de scânduri traforate.

Arhitectura nouă din depresiunea Jiblea-Călimănești se distinge prin dimensiuni mult mai mari, casele sunt mai spațioase și mai înalte. Interesant este faptul că multe din construcțiile noi mai păstrează, încă, spiritul tradițional.

Planul locuinței reprezintă expresia nevoilor de viață ale oamenilor având un caracter funcțional³⁰.

Tipul de locuință caracteristic depresiunii Jiblea-Călimănești până la sfârșitul secolului al XIX-lea a fost acela cu două încăperi, ce avea o singură intrare, prin tindă, sau două intrări separate, dinspre prispă.

Cele mai vechi case din Călimănești pot fi considerate casa Popescu și casa Dobrin.

Casa Popescu Vergiliu din Jiblea Veche³¹ este o locuință specifică zonei subcarpatice dezvoltată atât pe verticală, cât și pe orizontală (foișor plasat în partea stângă). Casa are două încăperi și o singură intrare directă din foișor. Accesul în foișor se face prin intermediul unei scări din piatră. Acoperișul este în patru ape, cu învelitoare din șifă de brad.

Beciul, soclul și scara de acces sunt făcute din piatră de râu zidită cu mortar de var și tencuită, iar apoi văruiată. Pereții sunt realizați din bârne masive de stejar cioplite pe două fețe. Cununa de bârne este legată la partea superioară cu ajutorul cuielor de lemn de grinzile cosoroabe. Locuința este cercuită cu nuiele de alun, tencuită și văruiată.

Această casă are dedesubt pivnița, în care se intră printr-un gârlici închis cu zăbrele. Gârliciul corespunde la parter cu spațiul rezervat la etaj foișorului. Pentru a pătrunde în pivniță sunt două uși: prima, la intrarea în gârlici, construită din lemne încrustate în unghi drept, care lasă să pătrundă aerul și lumina, și, a doua, la intrarea în pivniță, construită la nivelul zidurilor din față ale etajului. Această a doua ușă este masivă, puternică, închisă cu lacăte.

²⁹ Petrescu 1958, p. 98.

³⁰ Stahl 1958, p. 4.

³¹ Rizea, Ene 2007, p. 45.

Mai trebuie menționat că foișorul este tratat larg, ieșind pe fațadă cu o lățime aproape egală cu lățimea casei însăși. Casa este construită la 1819 de către Popa Mille după cum reiese din inscripția de pe covata de sus a foișorului³².

Casa Dobrin, situată pe str. Tudor Vladimirescu, este o casă înaltă construită pe parter de lemn în a doua jumătate a secolului al XIX-lea³³. Paterul de lemn adăpostește o pivniță în care se țin butoaiele cu țuică și o parte din unelte. Pivnița este construită din lemn de stejar, care poate suporta greutatea etajului. La etaj există două încăperi: într-una se află vatra liberă cu coș suspendat, unde se pregătea mâncarea, iar cealaltă servea pe post de dormitor. La parter prispa este deschisă, iar la etaj este închisă cu parmalac.

Pereții sunt realizați din lemn de stejar sub formă de druieți. Peretele despărțitor dintre cele două camere de la etaj este din cărămidă. Căprioriela este făcută din lemn de esență moale și învelitoarea din șită de brad. Întreaga casă are pereții aparenti, pe exterior, iar în interior a fost cercuită, tencuită și văruiată. Prispa este suspendată pe „urșii” beciului.

Casa lui Petrache Miscurici, ridicată la începutul secolului al XIX-lea³⁴, este o casă înaltă cu soclu de 2,5 metri cu două pivnițe boltite. Etajul are o sală lungă din care se intră în odăi. Are o realizare arhitectonică deosebită, fiind declarată, împreună cu celelalte două, monumente istorice.

Interiorul locuinței țărănești constituie poate cea mai concludentă expresie a modului de viață și a spiritualității, a ideilor, a cuvintelor unui popor, a vieții familiale și sociale, cu toate implicațiile ei. Modul de organizare a interiorului reflectă totdeauna condițiile de viață ale comunității, ale individului³⁵. Interiorul casei țărănești are funcții mai mult sau mai puțin complexe, după numărul, dimensiunea și destinația încăperilor.

Planurile cele mai frecvente la casele din depresiunea Jiblea-Călimănești sunt alcătuite, așa cum am precizat, din două încăperi, cu o singură intrare sau cu două intrări separate de pe prispa sau foișor. În interior, ambele camere au plafonul cu grinzi aparente, fiind tencuit, iar pardoseala camerei de locuit este din scândură de brad.

Mobilierul tindei, numită „la foc”, căci aici este construită vatra liberă cu horn suspendat, se compunea dintr-o laviță pe care erau așezate, în timpul zilei, vasele de uz gospodăresc, o masă rotundă cu scăunele, un hambar pentru mălai și un dulap-masă. Lavițele erau confecționate din scânduri groase fixate pe patru picioare și, dacă familia era numeroasă, era folosită și pentru dormit. Pe corlată (construcție deasupra vetrei, la peste un metru înălțime, de obicei din scândură, de formă pătrată sau paralelipipedică), pe vatră, pe lavițe stăteau obiectele de uz gospodăresc: pirostriile, căldarea pentru mămăligă, tiugile pentru sare, lingurile de lemn și vase smălțuite sau nesmălțuite.

³² Driva 2002, p. 20.

³³ Rizea, Ene 2007, p. 45.

³⁴ Driva 2002, p. 20.

³⁵ Stoica 1973, p. 8.

Odaia bună, spre deosebire de prima, avea un mobilier potrivit funcției și un aranjament pentru asigurarea unui anumit grad de confort și a unei ambianțe plăcute, indicând, totodată, o judicioasă economie de spațiu.

În odaia de locuit se aflau două paturi, un dulap-masă, o ladă de zestre și două scaune. Patul fixat pe țărui a fost înlocuit, după primul război mondial, cu patul mobil. Mobilierul tradițional specific zonei se remarcă atât prin funcționalitatea sa maximă, cât și prin ornamentală, evidențiind o deplină armonizare a proporțiilor. Chiar și piesele simple, dulgherești, confecționate de aceeași meșteri care au ridicat casa, dezvăluie îmbinări ingenioase, cu încheieri numai în cuie de lemn, demonstrând rezolvări constructive simple, dar perfect adaptate scopului lor.

Una dintre piesele importante, de veche tradiție, este lada de zestre. Ea constituie prima obligație dotală a miresei, atestând poziția socială a familiei sale³⁶. În lada de zestre se păstra întreaga gamă de piese textile, folosite la confecționarea costumului mirelui și al miresei, cât și cele necesare la împodobirea casei. Tot în ladă se păstrau podoabele și banii.

Până la începutul secolului al XX-lea, pe pereții odăilor nu existau textile decorative. După această dată vor fi introduse velița, scoarța și covorul, așezate pe paturi și pe pereți de-a lungul patului. În aceeași perioadă s-a introdus fața de masă, lucrată din bumbac, aleasă în război. De jur împrejurul pereților, puțin mai jos de nivelul plafonului, au început să fie așezate din loc în loc ștergere din bumbac alb cu alesături în stil geometric sau floral, fixate cu capetele perfect întinse.

Din punct de vedere estetic, în compunerea interiorului locuinței țărănești din Vâlcea se observă unele preferințe diferențiate de la o serie la alta, în funcție de specificul local și de schimbările culturale care au avut loc în decursul timpului. Astfel, în Călimănești se simte legătura strânsă care a existat în trecut cu Argeșul. Aceasta apare foarte evident în domeniul mobilierului și al textilelor de casă. În compunerea interiorului apar numeroase piese de mobilier provenite din Argeș, în special din Sălătruc. Elementele decorative specifice Sălătrucului și compunerea decorului – rozete și intercalări de linii hașurate – sunt determinante pentru stabilirea locului de proveniență a acestui mobilier. Tot ca un element argeșean apar aici șervetele mici, lungi de circa 0,40-0,50 cm, care se așează grupate pe perete ca un stol de fluturi. Uneori se face simțită legătura cu Făgărașul. Elemente caracteristice: chindee lungi, lucrate din bumbac gros, preferința pentru culorile roșu, negru, albastru, dispuse compact la capetele cu alesături, sau dispunerea lor în jurul ferestrelor au fost frecvente la sfârșitul secolului al XIX-lea chiar și dincolo de Călimănești³⁷.

Între cele mai arhaice sisteme de încălzire, întâlnite până în secolul al XX-lea în toată Vâlcea, se numără vatra liberă cu coș suspendat amplasată în colțul format de peretele median și cel longitudinal din spate al tindei. Fiind direct legată de poziția vetrei, soba oarbă este construită în camera de locuit alături de peretele despărțitor, în care se deschide gura de alimentare. După primul război mondial vatra și corlata au fost înlocuite cu sobele cu plită, iar în camera de dormit au

³⁶ Stroescu, Capesius 1979, p. 95.

³⁷ Stoica *et al.* 1972, p. 92.

apărut sobe cu două sau mai multe olane³⁸. O astfel de sobă, cu patru olane, am întâlnit la casa Vasilescu Gheorghe din Jiblea Veche.

De-a lungul anilor, locuința a îndeplinit multiple funcții, aici desfășurându-se anumite îndeletniciri, îndeosebi cu caracter casnic, aici s-a transmis experiența de viață a generațiilor mai vârstnice, s-au însușit normele de viață ale colectivității, aici este locul de odihnă, de petrecere a familiei în cadrul sărbătorilor de peste an sau cu ocazia evenimentelor prilejuite de ciclul vieții.

Abrevieri

A.U.T - Analele Universității din Timișoara. Seria Științe Filologice. Timișoara.

Argesis- Argesis. Studii și comunicări, seria Istorie. Pitești.

Biharia - Biharia. Oradea.

Cibinium - Cibinium. Revista de Etnografie. Sibiu.

R.E.F. - Revista de Etnografie și Folclor. București.

S.C.I.A. - Studii și cercetări de istoria artei, seria Artă Plastică.

St. Vâl. - Studii Vâlcene. Râmnicu Vâlcea.

Bibliografie

Avram 2004 - Sultana Avram, *Locuința rurală românească. Moșteniri și factori de schimbare*, Sibiu.

Budiș 2004 - Monica Budiș, *Gospodăria rurală din România*, București.

Colțescu 1920 – L. Colescu, *Statistica clădirilor și a locuințelor din România, întocmită pe baza Recensământului general al populației din 13 decembrie 1912 – 1 ianuarie 1913*, București.

Corfus 1969 – I. Corfus, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București.

Driva 2002 - Fenia Driva, *Călimănești. Căciulata. Cozia*, Rm. Vâlcea.

Giurescu 1976 - C.C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București.

Ionescu 1981 - Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul Românesc de-a lungul veacurilor*, București.

Iordache 1974 - Gh. Iordache, *Tipologia așezărilor rurale reflectată în evoluția obștilor sătești*, în R.E.F, nr. 1, p. 291-310.

Iordache 1996 – Gh. Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României, vol. IV*, Craiova.

³⁸ Stoica et al. 1972, p. 93

Iordan 1963 – I. Iordan, *Toponimia românească*, București.

Mămularu 1983 – Gh. Mămularu, *Semnificația câtorva toponime și hidronime din zona Călimănești, județul Vâlcea*, în St. Vâl., VI.

Mureșanu 1975 – P. Mureșanu, *Contribuții privind semnificația terminologiei și metodologiei populare de prevenire a deteriorărilor provocate de principalii agenți biologici și de factorii fizici asupra lemnului*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, p. 71-84.

Novac 2006 – V. Novac, *Din viața și activitatea locuitorilor plaiului Aref în perioada anilor 1833-1838*, în *Argesis*, XV, p. 285-324.

Petrescu 1958 – P. Petrescu, *Casa cu foișor țărănească la români*, în S.T.C.I.A., V, nr. 1.

Petrescu 2007 – E. Petrescu, *Vâlcea – Țara Lupilor Getici sau Ținutul Vâlcilor*, volumul I, Rm. Vâlcea.

Petrescu, Mironescu 1967-1968 - P. Petrescu, N. Al. Mironescu, *Construcții viticole din Gorj*, în *Cibinium*.

Rizea, Ene 2007 - Ligia Rizea, Ioana Ene, *Monumentele istorice din județul Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea.

Stan 1964 - I. Stan, *Contribuții la studiul terminologiei populare românești privind construcția casei în comparație cu celelalte limbi romanice*, în A.U.T. II.

Sthal 1958 – P. H. Stahl, *Planurile caselor românești țărănești*, Sibiu.

Stoica 1973 - Georgeta Stoica, *Interiorul locuinței țărănești*, București.

Stoica 1989 - Georgeta Stoica, *Arhitectura populară românească*, București.

Stoica et al. 1972 – Georgeta Stoica, I. Vlăduțiu, Elena Secoșan, P. Petrescu, *Arta populară din Vâlcea*, Rm. Vâlcea.

Stroescu, Capesius 1979 - Lucia Stroescu, R. Capesius, *Lada de zestre*, în *Atlasul Etnografic al României*, 6.

Toșa 1986 – I. Toșa, *Contribuții la studiul așezărilor rurale românești*, în Biharia, XVI.